

Příspěvek k rozšíření ohrožených a vzácných rostlin v nivě řeky Opavy mezi Kravařemi a Zábřehem ve Slezsku

Notes on the distribution of endangered and rare plants in Opava River wold between Kravaře and Zábřeh ve Slezsku (Silesia, Czech Republic)

Aleš Pečinka¹⁾ & Petra Špačková²⁾

¹⁾ Nová 9, 747 20 Vřesina; e-mail: pecinka@ipk-gatersleben.de

²⁾ Kotlářská 2, Katedra botaniky, Přírodovědecká fakulta MU, Brno; e-mail: pspackov@sci.muni.cz

Abstract

The paper presents annotated list of 45 endangered and rare vascular plant taxa recorded in the Koutské and Zábřežské louky nature reserve (Silesia, Czech Republic). The most important taxa found or confirmed during our investigation are: *Butomus umbellatus*, *Carex appropinquata*, *Epipactis albensis*, *Hottonia palustris*, *Lysimachia thyrsoiflora*, *Ophioglossum vulgatum*, *Potentilla palustris* and *Senecio sarracenicus*. For *Valeriana excelsa* subsp. *sambucifolia* and *Veratrum album* subsp. *lobelianum*, new altitude minimum (225 m) of the occurrence in the Czech Republic is given. The occurrence of *Salix* × *angustifolia*, which was formerly recorded from the Koutské and Zábřežské louky nature reserve, was not confirmed. The literature data on historical occurrence of some endangered taxa are also summarized.

Key words: floristics, endangered plants, wetlands, Silesia, Moravia

Nomenklatura: Kubát et al. (2002)

Niva řeky Opavy mezi obcemi Kravaře ve Slezsku, Kravaře-Kouty a Zábřeh ve Slezsku (dále jen jako Kravaře, Kouty a Zábřeh) představuje přírodovědecky významné území nadregionálního charakteru a současně jednu z přírodovědecky nejceněnějších lokalit Opavské pahorkatiny. Téměř celá levobřežní část nivy je územně chráněna formou přírodní rezervace Koutské a Zábřežské louky (dále jen jako PR) a přírodní památky Zábřežské louky (dále jen jako PP). Květeně zkoumaného území byla věnována pozornost již od 30. let 20. století (Veselý 1935, 1936, 1945). V 50. letech 20. století byla na Koutských a Zábřežských loukách intenzivně studována vegetace a částečně také květena (Šmarda 1953, Duda & Krkavec 1957, Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959). Pozdější výzkumy byly spíše nahodilé (Sedláčková 1984). Na počátku 90. let minulého století byl zájem botaniků

o lokalitu vystupňován díky bezprostřednímu ohrožení těžbou šterkopísků. Výsledkem byla celá řada botanických průzkumů často s překvapivými a významnými nálezy ohrožených druhů rostlin (Bednář & Trávníček 1990, Sedláčková 1994, Pečinka 1996, Pečinka 1998, Vašut & Pečinka 2000, Špačková 2001). Téměř všechny údaje však zůstaly pouze ve formě obtížně přístupných rukopisů. Cílem naší práce je shrnutí nejvýznamnějších floristických nálezů z území Koutských a Zábřežských luk v období let 1935–2001, s důrazem na léta 1990–2001. Krátce je posouzen také vliv některých biotechnických zásahů, prováděných v rámci obnovy a údržby lokality, na populace některých ohrožených druhů.

Charakteristika území

Studované území zaujímá ca 4 km dlouhou a ca 1,5 km širokou levobřežní část nivy řeky Opavy mezi obcemi Kravaře, Kouty a Zábřeh. Reliéf je převážně plochý, pouze místy se sníženinami, které jsou pozůstatky zazemněných mrtvých říčních ramen; v severní části navazuje niva vyvýšenou zábřežskou říční terasou na hlučínskou pahorkatinu. Nadmořská výška lokality se pohybuje v rozmezí 225–235 m. Geologický podklad tvoří glaciakustrinní a glaci-fluviální šterkopisky. Půdy jsou na většině území nivní, pouze při severním okraji nivy jižně od Zábřehu a Koutů slatinné.

Nejmohutnějším vodním tokem je řeka Opava, její vliv na území je však od 50. let 20. století snížen v důsledku potlačení pravidelných jarních záplav výstavbou přehrady Kružberk. Významný je potok Štěpánka protékající přibližně středem území a na něj navazující síť odvodňovacích kanálů a tůní. Fenomémem Koutských a Zábřežských luk je systém zásobení vodou v severní části nivy. Srážky dopadající na poměrně rozsáhlý a k nivě Opavy jižně orientovaný svah pahorku Kamenec (285 m) mezi Zábřehem a Kouty, prosakují do podloží tvořeného šterkovými sedimenty glaciálního původu až na vrstvu málo propustných třetihorních hlín. Po této vrstvě stékají šterkem k úpatí svahu, kde vyvěrají v podobě série pramenů a způsobují podmáčení olšin a slatinných luk (Štěrbá 1990).

Podle regionálně fytogeografického členění ČR (Skalický 1988) spadá území v rámci oblasti Mezofytikum a obvodu Českomoravské mezofytikum do podokresu 74b. Opavská pahorkatina. Ve středoevropské mapovací síti se nachází ve čtvrcích 6074c, d. Vegetační stupeň je planární, okrajově na zábřežské terase také kolinní. Na lokalitě se nacházejí dva hlavní lesní celky. Les Olšina jihovýchodně od Koutů tvoří vysázené porosty *Populus tremula* a *Alnus glutinosa*. Zachovalé mokřadní olšiny s dominantní *Alnus glutinosa* a vzácně také *A. incana* jsou zastoupeny v PP. Podél vodních toků (především potoka Štěpánka) dominují porosty stromových vrb (*Salix alba*, *S. fragilis*) a místy jsou zachovány také fragmenty tvrdého luhu s *Quercus robur*. Keřová vegetace je na lokalitě tvořena především různými typy vrb. Podél řeky Opavy a Štěpánky jsou časté *Salix viminalis*, *S. purpurea* a *S. triandra*, na loukách a okrajích mokřadních olšin dominují bochníkovité vrby (*S. cinerea*, vzácně také *S. aurita*). Na nivních půdách ve střední a jižní části území jsou hojné psárkové louky s dominantní *Alopecurus pratensis*, v zamokřených sníženinách pak po-

rostry *Glyceria maxima* a *Carex acutiformis*. Na slatinných půdách v severní části nivy se nachází mozaika vlhkých pcháčových luk a porostů vysokých ostřic (*Carex acutiformis*, *C. cespitosa*). Pouze na severní část PP Zábřežské louky jsou omezeny druhově bohaté porosty nízkých ostřic (*Carex nigra*, *C. panicea*, *C. flava* agg.). Roztroušeně se na lokalitě vyskytují také metlicové louky s dominantní *Deschampsia cespitosa*.

Většina lučních porostů je pravidelně 1–2krát ročně kosena místními zemědělskými družstvy a soukromými majiteli. Péči o PP Zábřežské louky, která je nejcennější částí celého území, zajišťuje ZO ČSOP Levrekův ostrov. Mezi pravidelné zásahy patří 1krát ročně prováděné kosení luk v severní části PP a redukce porostů náletových dřevin (*Alnus glutinosa*, *Salix cinerea*).

Metodika

Taxony byly vybrány na základě aktuálního červeného seznamu cévnatých rostlin České republiky (Holub & Procházka 2000) a zahrnuty byly také některé druhy, které považujeme z regionálního hlediska za vzácné nebo fytogeograficky zajímavé. Taxony jsou řazeny primárně podle stupně ohrožení a sekundárně v abecedním pořadí. U každé rostliny je uveden přehled zjištěných mikrolokalit, na kterých jsme daný taxon ověřili alespoň jednou v rozmezí let 1998–2002. Herbářové doklady vybraných mikrolokalit (označeny v textu) jsou uloženy v herbáři katedry botaniky Univerzity Palackého v Olomouci (OL). Pokud je v území známo deset a více mikrolokalit nebo je výskyt plošný, nejsou mikrolokality uváděny samostatně, ale pouze formou obecného komentáře. Kromě popisu jsou mikrolokality určeny také zeměpisnými souřadnicemi, které byly stanoveny pomocí softwarového programu „Atlas ČR 1:100 000, verze 1.0, edice Geobáze“ v souřadném systému WGS-84. V závorce, je-li připojena, je uveden číselný souhrn prací, ve kterých byly publikovány údaje o výskytu taxonu na dané mikrolokalitě [1 – Veselý (1935), 2 – Veselý (1936), 3 – Veselý (1945), 4 – Šmarda (1953), 5 – Duda & Krkavec (1957), 6 – Balátová-Tuláčková & Zapletal (1959), 7 – Sedláčková (1984), 8 – Bednář & Trávníček (1990), 9 – Brudovská (1994), 10 – Sedláčková (1994), 11 – Štefková (1994), 12 – Broschová (1996), 13 – Klosová (1996), 14 – Pečinka (1996), 15 – Pečinka (1998), 16 – Vašut & Pečinka (2000), 17 – Pečinka & Czerník (2001), 18 – Špačková (2001)]. K většině taxonů jsou připojeny stručné doplňující komentáře.

Přehled taxonů

C2. Silně ohrožené taxony

Carex appropinquata

Roztroušeně podél zeměměřících se kanálů v pásu kosených luk na severním okraji PP (herbářový doklad v OL), 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E, a vzácně v komplexu luk mezi PP a lesem Olšina, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (4, 6, 8, 10, 13, 15, 18).

Na lokalitě je druh vázán na slatinné půdy jihozápadně od Zábřehu. Výskyt druhu jižně od Koutů (Bednář & Trávníček 1990, Sedláčková 1994) se nám i přes opakované návštěvy této části území nepodařilo potvrdit.

Epipactis albensis

Porosty stromových vrb (*Salix alba*, *S. fragilis*) na východním břehu rybníka v PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 30" E (14, 15, 18). – Vzácně v polykormonech *Salix cinerea* v severozápadní části PP, 15 rostlin, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E. – Fragment tvrdého luhu tvořící hranici katastrálních území Zábřehu a Koutů Z od Podkutčí, 11 rostlin, 49° 54' 50" N, 18° 04' 00" E (14, 15). – Pás dubů (*Quercus robur*) tvořící břehový porost potoka Štěpánka J od střední části jižního okraje lesa Olšina, 3 rostliny, 49° 55' 00" N, 18° 03' 50" E (14, 15). – Střední část jižního okraje lesa Olšina, 12 rostlin, 49° 55' 10" N, 18° 03' 50" E (14, 15, 18).

Ve studovaném území bylo nalezeno 5 mikrolokalit *E. albensis*, které se nacházejí především ve starých vrbových, dubových a jasanových porostech.

Ophioglossum vulgatum

Roztroušeně na loukách v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 30" E (4, 5, 6, 15, 17).

O. vulgatum bylo známo z luk u Zábřehu v 50. letech 20. století (Šmarda 1953, Duda & Krkavec 1957, Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959). Potvrzeno bylo na lokalitě po 39 letech A. Czerníkem v roce 1998.

Senecio sarracenicus

Okraje potoka Štěpánka a přilehlá nekosená louka u jihozápadního okraje lesa Olšina, 49° 55' 10" N, 18° 03' 20" E (10, 15, 18).

V soustavě Koutských a Zábřežských luk našla *S. sarracenicus* poprvé M. Sedláčková v roce 1994. Přibližně dvě třetiny populace, kterou tvořilo původně asi 300–400 rostlin, byly v roce 1999 zničeny mysliveckým sdružením Kravaře převodem neobhospodařované louky na kukuřičné pole pro krmení lovné zvěře a výsadbou smrků.

C3. Ohrožené taxony*Aphanes arvensis*

Okraj intenzivně obhospodařovaného pole, 1,3 km JJV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 10" N, 18° 02' 30" E (7, 15).

V nivě Opavy se druh vyskytuje poměrně vzácně. Na Opavsku roste roztroušeně, místy až hojně (Sedláčková 1992, Pečinka nepubl.).

Butomus umbellatus

Zarůstající odvodňovací kanál podél silnice vedoucí od fotbalového hřiště v Zábřehu směrem ke šterkovně Dolní Benešov, asi 0,4 km J kostela v Zábřehu, 49° 55' 00" N, 18° 04' 50" E (10, 18). – Střední snížená a přelavovaná část „ostrůvku“ v mokřadu u Koutů, 2 km JJV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (8, 15, 18).

V území se druh vyskytuje pouze vzácně v málo početných populacích. Kromě výše zmíněných mikrolokalit je v Opavské pahorkatině znám jen z nádrže v Mlýnské strouze pod zámek v Dolním Benešově (Pečinka nepubl.).

Cyperus fuscus

Koleje po přejezdech zemědělských strojů na západním a jižním okraji louky V PP (herbářový doklad v OL), 49° 55' 00" N, 18° 04' 30" E (8, 15, 18). – Okraje kolejí po přejezdech zemědělských strojů v louce při jihozápadní hranici PP, 49° 55' 00" N, 18° 04' 10" E (18). – Terénní sníženina s dominantní *Carex acutiformis* a *Glyceria maxima* na louce J Podvrbí, 1,3 km JZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 00" N, 18° 04' 10" E (18).

Ve studovaném území je druh vázán na vlhké sníženiny s povrchem narušovaným přejezdy zemědělské techniky.

Dactylorhiza majalis subsp. *majalis*

Louky mezi Olšinou a PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (4, 6, 8, 10, 14, 15, 18). – Roztroušeně na kosených loukách v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (4, 6, 8, 10, 14, 15, 18).

Druh se na Koutských a Zábřežských loukách vyskytuje v zachovalejších částech vlhkých pcháčových luk jihozápadně od Zábřehu (40–50 rostlin). I přes opakované hledání se nám nepodařilo ověřit výskyt jižně od Koutů (Sedláčková 1994).

Hottonia palustris

Lesní strouha ve střední části jižního okraje PP, 49° 55' 00" N, 18° 04' 20" E (3, 10). – Odvodňovací kanál a nádržka na tzv. Řešetlákové louce, 1,2 km ZJZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (14, 18). – Strouha ve střední části jižního okraje lesa Olšina, 49° 55' 10" N, 18° 03' 50" E (18). – Vzácně v zanesené tůni, 1,5 km JJZ žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 10" N, 18° 02' 00" E. – Tůň v olšině, 0,9 km ZJZ žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 40" N, 18° 01' 40" E (8, 15).

V soustavě Koutských a Zábřežských luk je žebratka známa z pěti mikrolokalit, které se nacházejí především při severním okraji území. Nejbohatší populaci tvoří v kanálech mezi loukami východně od Olšiny (na tzv. Řešetlákové louce), kde roste v celkovém počtu více než 1000 listových růžic. Hlavní typy ohrožení představují na lokalitě zaměňování, vysušování a zarůstání kanálů náletovými dřevinami nebo vysokými ostrícemi. Pro záchranu a zachování druhu byl vypracován aktivní záchranný program založený na prohlubování zaměňujících se tůň s výskytem *H. palustris* a jejich čištění od náletových dřevin, který je od roku 1999 realizován členy ZO ČSOP Levrekův ostrov. Po provedení zásahů se v letech 1999–2002 zvýšil počet listových růžic v tůňce na Řešetlákové louce z původních pěti sterilních na ca 1000 pravidelně kvetoucích.

Limosella aquatica

Kaluže v bahnitě panelové cestě podél severního okraje šterkovny Dolní Benešov, 1,2 km JJV žel. st. Zábřeh, 49° 54' 50" N, 18° 05' 30" E (15). – Velmi hojně ve vlhkých sníženinách v poli, 2,1 km JZ žel. st. Zábřeh, 49° 54' 40" N, 18° 03' 40" E (10). – Zamokřené okraje pole podél kanálu J rekultivované skládky v Koutech, 1,1 km JJV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (18). – Zamokřené deprese na okraji pole, 1,25 km J žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 10" N, 18° 02' 20" E.

Na Koutských a Zábřežských loukách se vyskytuje roztroušeně, na alespoň v jarním období zamokřených polích, na okrajích kaluží a v polních sníženinách.

Lysimachia thyrsiflora

Vyvýšená místa v severní části mokřadní olšiny v PP (herbářový doklad v OL), 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (1, 3, 4, 6, 10, 15). – Zamokřené sníženiny na loukách po pravém břehu potoka Štěpánka v úseku vymezeném jižním okrajem lesa Olšina, 49° 54' 55" N, 18° 03' 04" E (10, 15). – Břehy „ostrůvku“ v mokřadu u Koutů, 2 km JJV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (8, 10, 15).

L. thyrsiflora je na lokalitě vázána především na nejlhčí nekosené deprese luk, bahnitě břehy tůní a vzácněji také na mokřadní olšiny. Výskyt jižně od Koutů (Bednář & Trávníček 1990, Sedláčková 1994) se nám nepodařilo i přes opakované hledání ověřit.

Menyanthes trifoliata

Asi 20 sterilních rostlin v odvodňovacích strouhách na loukách v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (4, 6, 7, 8, 10, 14, 15, 18).

Na lokalitě mizí především v důsledku odvodnění. Výskyt druhu jižně od Koutů (Sedláčková 1994) se nám nepodařilo i přes opakované návštěvy této části území potvrdit.

Rubus gliviciensis

Roztroušeně podél pěšin v prameništím jasano-olšovém luhu, 1,1 km JV žel. zast. Kravaře-Kouty (herbářový doklad v OL), 49° 55' 30" N, 18° 03' 00" E (15).

Tento ostružiník je v ČR omezen na území střední a zvláště severovýchodní Moravy a Slezska (Holub 1995). Mikrolokalita se nachází mimo zaplavovanou část říční nivy, na okraji zábřežské terasy.

Salix rosmarinifolia

Ve vlhkých částech luk a podél kanálů v severozápadní části PP (herbářový doklad v OL), 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 14, 15, 18).

Podle pozorování z let 1997–2002 dobře snáší pravidelné kosení (1 × ročně).

Scrophularia scopolii

Vzácně v komplexu luk mezi Olšinou a PP, 49° 55' 20" N, 18° 04' 00" E (15, 18). – Okraje potoka Štěpánka, pole a přilehlá louka při jihozápadním okraji lesa Olšina (herbářový doklad v OL), 49° 55' 00" N, 18° 03' 20" E (15, 18). – Louky ve střední části PP, 49° 55' 00" N, 18° 04' 30" E (18). – Okraje pole na Podkutčí, 1,4 km JZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 00" N, 18° 04' 00" E.

V území ve vyskytuje roztroušeně především na čerstvě vlhkých, živinami dobře zásobených a narušovaných okrajích polí, luk a pěšin.

Scrophularia umbrosa subsp. *umbrosa*

Podél odvodňovacího kanálu v jihozápadní části PP, 49° 55' 00" N, 18° 04' 10" E (7, 8, 10, 15, 18). – Nekosené louky mezi lesem Olšina a PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (15, 18). – Louky v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (15, 18). – Vzácně v prameništní olšíně, 1,1 km JV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 30" N, 18° 03' 00" E.

Na lokalitě roste poměrně často na nekosených loukách a v zazemněných kanálech v okolí PP. U Koutů je vzácná.

Stellaria palustris

Louky v severní části PP, roztroušeně, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (2, 3, 6, 7, 10, 14, 15, 18). – Komplex luk mezi Olšinou a PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (8, 15). – Okolí mokřadu u jihovýchodního okraje Koutů, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (8, 15, 18). – Vlhké terénní sníženiny u jihozápadního okraje Olšiny, 49° 55' 10" N, 18° 03' 20" E (18). – Sníženiny v louce V od PP, 0,3 km JZ fotbalového hřiště v Zábřehu, 49° 55' 10" N, 18° 04' 40" E (18).

Druh je ve studovaném území vázán na zamokřené terénní sníženiny a stanoviště s porosty vysokých ostřic poblíž odvodňovacích stuh. Většina mikrolokalit se nachází v území se slatinnými půdami v okolí PP. V psárkových a metlicových loukách chybí.

Thalictrum lucidum

Velmi vzácně v mokřadní olšíně v jižní části PP, 49° 55' 00" N, 18° 04' 00" E (15). – Zabuřená louka a okraje pole na Podkutčí, 1,4 km JZ žel. st. Zábřeh (herbářový doklad v OL), 49° 55' 00" N, 18° 04' 10" E (10, 15).

T. lucidum bylo na lokalitě zjištěno teprve v roce 1994 M. Sedláčkovou. V Opavské pahorkatině se vyskytuje poměrně vzácně; kromě výše zmíněných mikrolokalit již jen v PP Úvalenské louky u Úvalna (Pečinka nepubl.) a v přilehlé části Ostravské pánve v ostřicových pobřežních porostech rybníka Štěpán u Děhylova (Pečinka nepubl.).

Verbena officinalis

Kamenitá navážka na okraji pole při jihozápadním okraji lesa Olšina, 2 km ZJZ žel. st. Zábřeh (herbářový doklad v OL), 49° 55' 10" N, 18° 03' 20" E (15).

V okolí studované lokality byl zjištěn na skládce odpadu u jihovýchodního okraje Koutů (Pečinka 1998) a podél příjezdové cesty ke statku v Zábřehu (Pečinka nepubl.).

C4. Taxony vyžadující pozornost

Berula erecta

Na Koutských a Zábřežských loukách se vyskytuje hojně v mokřadní olšíně, asi 1,1 km JV žel. st. Kravaře-Kouty a místy v olšíně v PP (8, 15). Velmi hojná je v odvodňovacích kanálech v Olšíně a v kanále spojujícím severní okraj Olšiny s PP Zábřežské louky (10, 15).

Carex cespitosa

Roztroušeně až hojně především na nepravidelně kosených loukách s porosty vysokých ostřic jižně Zábřehu (3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 18), jižně od Kravař (8) a jako dominantní druh v Olšíně na průsecích pod elektrickým vedením (herbářový doklad v OL). *C. cespitosa* je vázána na severní část nivy s výskytem slatinných půd. Ve střední a jižní části území na nivních půdách chybí.

Carex disticha

Zachovalé psárkovo-pcháčové louky, 1,1 km J žel. zast. Kravaře-Kouty (herbářový doklad v OL), 49° 55' 20" N, 18° 02' 10" E.

Ve slezské pahorkatině a jesenickém podhůří se jedná o vzácný druh a nejbližší známé lokality se nacházejí v nivě Moravice, jižně od obce Moravská Harta (Pečinka nepubl.), severně od Bruntálu, a mezi Slezským a Moravským Kočovem (Hradílek 1999).

Carex flava

Asi 30–40 trsů v porostech nízkých ostřic na Vrbové louce v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 30" E (4, 6, 7, 8, 10, 15, 18).

V minulosti rostla také na loukách mezi PP a Olšinou (Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959).

Carex paniculata

Vzácně v kanálech v komplexu nekosených luk mezi Olšinou a PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 10" E (15). – Kanály ve střední části severního okraje PP (herbářový doklad v OL), 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (15). – Vzácně v prameništří olšíně, 1,1 km JV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 30" N, 18° 03' 00" E. – Olšina, 0,9 km ZJZ žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 40" N, 18° 01' 40" E.

V území se vyskytuje vzácně a v málo početných populacích na severním okraji nivy. I přes opakované hledání se nám nepodařilo ověřit výskyt u mokřadu jihovýchodně od Koutů (Sedláčková 1994).

Centaureum erythraea

Pravidelně kosená psárkovo-metlicová louka u jihozápadního okraje Olšiny, 1,8 km JV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 00" N, 18° 03' 30" E (18).

V nivě Opavy se vyskytuje velmi vzácně v přejezdy zemědělských strojů narušovaných mezofilních loukách. V Opavské pahorkatině roste roztroušeně.

Corydalis solida

Vzácně ve fragmentu tvrdého luhu podél potoka Štěpánka, 1,6 km ZJZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 00" N, 18° 03' 50" E (15).

Spolu s dymnivkou se podél Štěpánky vyskytují další tzv. hájové druhy: *Symphytum tuberosum*, *Gagea lutea* a *Isopyrum thalictroides*. Jejich výskyt je však na Koutských a Zábřežských loukách poměrně vzácný a souvisí s absencí jilmo-dubových lužních lesů.

Eleocharis mamillata subsp. *mamillata*

Bažinatá sníženina ve střední části „ostrůvku“ v mokřadu na jihovýchodním okraji Koutů, 1,2 km JJV žel. zast. Kravaře-Kouty (herbářový doklad v OL), 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (8, 15).

Epilobium palustre

„Ostrůvek“ v mokřadu na jihovýchodním okraji Koutů, 1,2 km JJV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (8, 10, 15).

Historický údaj o výskytu druhu existuje z PP (Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959). V regionu je druh hojnější v podhůří Jeseníků; ve východní části Opavské pahorkatiny je znám jen z nivy potoka Jasénka u Hlučina (Pečinka nepubl.).

Isopyrum thalictroides

Velmi vzácně (12 rostlin) v dubovém (*Quercus robur*) břehovém porostu potoka Štěpánka, 1,6 km ZJZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 00" N, 18° 03' 50" E (15).

Lemna trisulca

Kanal podél jižní partie rekultivované skládky na jihovýchodním okraji Koutů, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (15). – Mokřad na jihovýchodním okraji Koutů, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E. – Tůň v mokřadní olšíně, 1,1 km JV žel. st. Kravaře-Kouty, 49° 55' 30" N, 18° 03' 00" E. – Tůň v mokřadní olšíně v PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E.

Listera ovata

Východní část olšiny v PP, asi 30 rostlin, 49° 55' 00" N, 18° 04' 30" E (7, 14, 15). – Na loukách v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (14, 15, 18). – Olšovo-topolový les při severozápadním okraji Olšiny, 1,2 km Z–ZJZ žel. st. Zábřeh, asi 70 rostlin, 49° 55' 20" N, 18° 03' 50" E (14, 15).

Potentilla palustris

Roztroušeně podél odvodňovacích kanálů a hlubších kolejí po přejezdu zemědělských strojů v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 14, 15, 18).

Během let 1997–2002, kdy je naleziště pravidelně 1× ročně koseno, došlo ve společenstvech se zábělníkem k výraznému plošnému i početnímu nárůstu jedinců druhu.

Senecio erraticus

Roztroušeně v kosených vlhkých psárkových a sušších „vysokoostřicových“ loukách v celém prostoru Koutských a Zábřežských luk (6, 8, 10, 15, 18). Na lokalitě není bezprostředně ohroženým druhem.

Valeriana dioica

Hojně na loukách v severní části a v olšíně v PP (herbářový doklad v OL), 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (2, 6, 7, 8, 10, 15, 18). – Vzácně v zachovalejších částech vlhkých pcháčovských luk mezi PP a Olšinou, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (6, 15, 18).

Druh je omezen na slatinné půdy jihozápadně od Zábřehu, kde se vyskytuje roztroušeně, místy až hojně v druhově nejbohatších částech porostů.

Valeriana excelsa subsp. *sambucifolia*

Vzácně v severozápadní části olšiny v PP (herbářový doklad v OL), 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (1, 2, 15). – Velmi vzácně ve fragmentu tvrdého luhu tvořícího hranici katastrálních území Zábřehu a Koutů Z od Podkutí (herbářový doklad v OL), 49° 54' 50" N, 18° 04' 00" E. – Vzácně v prameništích olšíně, 1,1 km JV žel. st. Kravaře-Kouty, 49° 55' 30" N, 18° 03' 00" E. – V liniích olší (*Alnus glutinosa*, *A. incana*) na zazemněných kanálech v loukách u jihozápadního okraje lesa Olšina, 49° 55' 10" N, 18° 03' 20" E.

Na Koutských a Zábřežských loukách se vyskytuje vzácně v malých populacích v olšínách. Výskyt je zde zajímavý především z důvodu výškového minima výskytu v ČR (225 m n. m.) (cf. Holub & Kirschner 1997).

Veronica scutellata

Velmi vzácně v odvodňovacích strouhách na loukách v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (15). – Terénní sníženiny na louce J PP, 49° 55' 00" N, 18° 04' 20" E (6, 7, 8, 15). – Zamokřené deprese v loukách J od Olšiny, 1,6 km JZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 00" N, 18° 03' 40" E (15).

I přes opakované hledání se nám nepodařilo ověřit výskyt jižně od Koutů (Sedláčková 1994).

Regionálně významné taxony*Achillea ptarmica*

Nekosená metlicová louka u západního okraje mokřadu JV Koutů, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (8, 10, 18).

Historický výskyt v okolí Zábřehu (Veselý 1945) se nověji nepodařilo potvrdit.

Bolboschoenus koshewnikowii × *B. yagara*

Vzácně v zamokřených depresích na okraji pole, 1,25 km J žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 12" N, 18° 02' 20" E.

Ve východní části Opavské pahorkatiny jde o vzácný taxon, který byl kromě výše zmíněné lokality nalezen pouze v okolí Chuchelné a Závady (Pečinka nepubl.).

Nuphar lutea

Na Koutských a Zábřežských loukách se vyskytuje v bohatých populacích v potoce Štěpánka, asi 0,7 km jižně školy v Zábřehu (2, 6, 8, 10, 13, 15, 18) a 2 km jihovýchodně železniční zastávky Kravaře-Kouty (18) a v mokřadu při jihovýchodním okraji Koutů (2, 8, 10, 12, 15, 18). Ojedinelé rostliny lze nalézt také v odvodňovacích kanálech při jihozápadním okraji Olšiny (15).

Peplis portula

Velmi hojně ve vlhkých sníženinách v poli, 2,1 km JZ žel. st. Zábřeh, 49° 54' 40" N, 18° 03' 40" E. – Zamokřené okraje pole podél kanálu J od rekultivované skládky v Koutech, 1,1 km JJV žel. stanice Kravaře-Kouty (herbářový doklad v OL), 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (10, 15). – Okraje zamokřených depresí na kraji pole, 1,25 km J žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 10" N, 18° 02' 20" E (10, 15). – Kaluže podél polní cesty, 1,5 km JZ žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 20" N, 18° 01' 20" E (10, 15). – Hojně na vybagrované ploše na místě budoucí štěrkovny, 1,6 km J–JJV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 00" N, 18° 02' 30" E. – Vlhké pěšiny v loukách S od areálu štěrkovny Dolní Benešov, 1,8 km JV žel. st. Zábřeh, 49° 55' 00" N, 18° 05' 20" E.

Peucedanum palustre

Mokřadní olšina a louky v PP, hojně, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (4, 6, 7, 10, 15). – Vzácně v kanálech v jižní části lesa Olšina, 49° 55' 10" N, 18° 03' 40" E (10, 15). – Vzácně v prameništní olšině, 1,1 km JV žel. st. Kravaře-Kouty, 49° 55' 30" N, 18° 03' 00" E.

Ve východní části Opavské pahorkatiny jde o poměrně vzácný druh, známý již jen z okolí rybníka Suchá nádrž u Píště a pramenné oblasti Kozmického potoka v lese Bor u Kozmic (Pečinka nepubl.).

Rhamnus cathartica

Okraj pásu dubů (*Quercus robur*) tvořících hranici katastrálních území Zábřehu a Koutů Z Podkutčí, 49° 54' 50" N, 18° 04' 00" E (10, 15). – Střední část lesa Olšina, asi 1,7 km ZJZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 20" N, 18° 03' 40" E (10, 15). – 1 ex. stromovitého vzrůstu v louce, 1,2 km ZJZ žel. st. Zábřeh, stáří asi 70 let, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (15, 18).

Salix × *angustifolia* (*S. rosmarinifolia* × *S. viminalis*)

Ostrůvek v mokřadu při jihovýchodním okraji Koutů, 1,2 km JJV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 20" N, 18° 02' 40" E (16, dokladový materiál uložený v OL byl revidován J. Chmelařem a J. Koblížkem).

S. × angustifolia byla v České republice nalezena dosud jen jednou (1999), v jediném exempláři na břehu mokřadu u jihovýchodního okraje Koutů (cf. Vašut & Pečinka 2000). V následujících letech (2000–2002), se nám již nepodařilo výskyt tohoto hybridu na původní mikrolokalitě potvrdit. Na větší část plochy bylo opakovaně nahnuto bahno z přilehlého mokřadu a zbývající část zarůstá *Salix cinerea* a *Phalaroides arundinacea*. *S. × angustifolia* zde již s největší pravděpodobností vyhynula.

Succisa pratensis

Vlhké pcháčové louky v severozápadní části PP, 49° 55' 10" N, 18° 04' 20" E (4, 6, 7, 8, 10, 15, 18). – Vzácně v zachovalejších částech vlhkých pcháčových luk mezi PP a Olšinou, 49° 55' 10" N, 18° 04' 00" E (6, 8, 15). – Metlicová louka, 1,7 km JV žel. zast. Kravaře-Kouty, 49° 55' 10" N, 18° 03' 10" E (8, 15, 18).

S největší pravděpodobností již zaniklo naleziště východně od fotbalového hřiště v Zábřehu, kde *S. pratensis* uváděli Balátová-Tuláčková & Zapletal (1959).

Veratrum album subsp. *lobelianum*

Vzácně ve střední části lesa Olšina, asi 1,7 km ZJZ žel. st. Zábřeh, 49° 55' 20" N, 18° 03' 30" E (15).

Stanoviště druhu na Koutských a Zábřežských loukách má pravděpodobně souvislost s výskytem taxonu v Jeseníkách, odkud mohly být na lokalitu historicky při povodních transportovány diaspory a s největší pravděpodobností představuje nejnižše položenou lokalitu (225 m) tohoto taxonu na území ČR (J. Chrtěk jun. ústní sdělení). Kromě Koutských a Zábřežských luk roste *V. album* subsp. *lobelianum* ve východní části Opavské pahorkatiny na několika dalších podobně nízko položených lokalitách: Vřesina, Selský les, 240 m; Píšť, les směrem k Bělé, 235 m; Závada, vlhké louky u okolí Bělského mlýna, 230 m; Bolatice, les Bažantnice, 270 m (vše A. Pečinka nepublikované údaje).

Nověji nepotvrzené taxony

V minulosti byly z Koutských a Zábřežských luk udávány následující taxony (v současnosti považované za ohrožené, cf. Holub & Procházka 2000), které se nepodařilo nově potvrdit. Ve většině případů se jedná o rostliny, které z území vymizely s největší pravděpodobností vlivem odvodnění, někdy v kombinaci s upuštěním od tradičního extenzivního obhospodařování luk.

Aconitum plicatum: olšina v bažinatých loukách u Zábřehu (Veselý 1945; nejasný údaj, v případě autochtonního výskytu mohlo jít o přechodný výskyt rostlin splavených při povodních z Hrubého Jeseníku, vyloučena však není ani záměna se zplněnými rostlinami některého pěstovaného druhu). – *Batrachium fluitans*: Štěpánka J od Zábřehu (Bednář & Trávníček 1990). – *Carex diandra*: severozápadní část PP a louky mezi PP a lesem Olšina; v minulosti hojně (Šmarda 1953, Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959, Sedláčková 1984). – *C. distans*: u Zábřehu (Veselý 1936). – *C. lepidocarpa*: u Zábřehu (Šmarda 1953; možnost záměny s jiným taxonem z *C. flava* agg.). – *C. pseudocyperus*: břehy rybníku v PP (Bednář & Trávníček 1990). – *C. viridula*: u Zábřehu (Šmarda 1953; možnost záměny s jiným taxonem z *C. flava* agg.). – *Drosera rotundifolia*: Zábřeh (Kneblová 1956; pochybný a pravděpodobně mylný údaj). – *Eriophorum latifolium*: severozápadní část PP (Šmarda 1953, Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959). – *Parnassia palustris*: louky v severozápadní části PP (Veselý 1945, Šmarda 1953, Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959). – *Pedicularis palustris*: severozápadní část PP (Šmarda 1953, Balátová-Tuláčková & Zapletal 1959). – *P. sylvatica*: u Zábřehu (Veselý 1936, 1945). – *Ranunculus lingua*: vlhké louky u Zábřehu (Veselý 1945). – *Sagina nodosa*: rašelinné louky u Zábřehu (Veselý 1945). – *Tephrosioides crista*: u Zábřehu (Veselý 1945). – *Trollius altissimus*: vlhké louky mezi Dolním Benešovem a Zábřehem (Veselý 1945). – *Utricularia australis*: tůň v okolí PP (Šmarda 1953, Duda & Krkavec 1957). – *Valeriana simplicifolia*: mezi Zábřehem a Dolním Benešovem (Veselý 1945).

Poděkování

Za cenné připomínky k rukopisu děkujeme M. Hájkovi (Brno/Hluk). Za revizi *Rubus gliviciensis* a *Valeriana excelsa* subsp. *sambucifolia* jsme zavázáni B. Trávníčkovi (Olomouc/Kojetín) a za poskytnutí informací ohledně výškového rozšíření *Veratrum album* subsp. *lobelianum* J. Chrtkovi jun. (Praha). Práce vznikla v rámci výzkumného záměru MŠMT 143100010.

Literatura

- Balátová-Tuláčková E. & Zapletal A. (1959): Druhý příspěvek k typologii luk Slezska. – Přírodověd. Čas. Slez. 20: 435–470.
- Bednář V. & Trávníček B. (1990): Orientační botanický průzkum území mezi obcemi Kravaře a Zábřeh (Opavsko) – posouzení současného stavu lokality. – In: Štěrba O. et al., Niva řeky Opavy – Ekologická studie, p. 15–27, Olomouc.
- Broschová P. (1996): Ruderalizace Zábřežských luk kolem řeky Opavy. – Ms. [Dipl. práce; depon. in: Sekretariát katedry biologie Ostravské Univerzity, Ostrava]
- Brudovská S. (1994): Druhy rodu *Carex* na vybrané části lokality Zábřežských luk. – Ms. [Dipl. práce; depon. in: Sekretariát katedry biologie Ostravské Univerzity, Ostrava]
- Duda J. & Krkavec F. (1957): Chráněné rostliny Opavska. – Opava.
- Holub J. (1995): 4. *Rubus* L. – ostružiník (maliník, moruška, ostružiněc, ostružiníček). – In: Slavík B. [ed.], Květena České republiky, 4: 54–206, Academia, Praha.
- Holub J. & Kirschner J. (1997): 2. *Valeriana* L. – kozlík. – In: Slavík B. [ed.], Květena České republiky, 5: 516–527, Academia, Praha.
- Holub J. & Procházka F. (2000): Red list of vascular plants of Czech Republic – 2000. – Preslia 72: 187–230.
- Hradílek Z. [ed.] (1999): Materiály ke květeně Nížkého Jeseníku a přilehlých území, Flor. kurz ČSBS v Bruntále (1989). – Sagittaria, Olomouc.
- Klosová S. (1996): Floristický výzkum kyselých luk mezi Kravařemi a Zábřehem. – Ms. [Dipl. práce; depon. in: Sekretariát katedry biologie Ostravské Univerzity, Ostrava]
- Knebllová V. (1956): Fytoecnologický výzkum Ostravska. – Přírodověd. Sborn. Ostrav. Kraje 17: 520–527.
- Kubát K., Hrouda L., Chrtek J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.
- Pečinka A. (1996): Vstavačovitě Hlučínska. – In: Majkus Z. [ed.], Příroda Hlučínska – Sborník příspěvků z konference konané 17. dubna 1996 v Dolním Benešově, p. 15–21, Slezská kulturní a vzdělávací nadace Hlučínsko, Kravaře.
- Pečinka A. (1998): Výskyt a rozšíření chráněných a ohrožených taxonů v přírodní památce Zábřežsko-koutské louky. – Ms. [Dokumentační zpráva; depon. in: Ref. živ. prostředí Okresního úřadu v Opavě, Opava]
- Pečinka A. & Czerník A. (2001): Příspěvek k výskytu a rozšíření *Ophioglossum vulgatum* v Opavské pahorkatině. – Čas. Slez. Muz., ser. A, 50: 217–220.
- Sedláčková M. (1984): Exkurze muzejních botaniků do SPR Zábřežské louky. – Ms. [2 p. Terénní zápis; depon. in: Knihovna Okr. Vlast. Muz. v Novém Jičíně, Nový Jičín]
- Sedláčková M. (1992): Poznámky k rozšíření *Aphanes arvensis* na severovýchodní Moravě. – Čas. Slez. Muz., ser. A, 41: 69–76.
- Sedláčková M. (1994): Botanický průzkum návrhu chráněného území Koutské louky. – Ms. [Dokumentační zpráva; depon. in: Ref. živ. prostředí Okresního úřadu v Opavě, Opava]
- Skalický V. (1988): Regionálně fytogeografické členění. – In: Hejny S. & Slavík B. [eds], Květena České socialistické republiky, 1: 103–121, Academia, Praha.

- Šmarda J. (1953): Příspěvek k poznání lučních společenstev ve Slezsku. – Přírodověd. Sborn. Ostrav. Kraje 14: 60–69.
- Špačková P. (2001): Rostlinná společenstva rašelinných luk – PR Zábřežské a Koutské louky. – Ms. [Dipl. práce; depon. in: Sekretariát Institutu environmentálního inženýrství VŠB – TU Ostrava, Ostrava]
- Štefková M. (1994): Zastoupení druhů čeledi Poaceae na Zábřežských loukách a některé jejich kvantitativně anatomické charakteristiky. – Ms. [Dipl. práce; depon. in: Sekretariát katedry biologie Ostravské Univerzity, Ostrava]
- Štěrba O. (1990): Niva řeky Opavy. – Ms. [78 p. Ekologická studie stran, depon. in: Referát životního prostředí Okresního úřadu v Opavě, Opava]
- Vašut R. & Pečinka A. (2000): Nález *Salix × angustifolia* v České republice. – Zpr. Čes. Bot. Společ. 35: 41–42.
- Veselý J. (1935): Květena okolí Dolního Benešova na Hlučínsku. – Věst. Matice Opav. 40: 12–21.
- Veselý J. (1936): Příspěvek ku květeně Hlučínska. – Věst. Matice Opav. 40: 79–102.
- Veselý J. (1945): Květena Hlučínska, Studie fyto geografická. – Slez. Sborn. 43: 22–37, 99–124, 226–243.

Došlo dne 23. 12. 2002